

teix una gran dona --- o! una *tonyina* havem presa!» (Sermon, II, 46.31). «Dels barrils de *tonynes* que se ofereixen per bastiment de aquesta universitat --- *tonynes* ---» a. 1597 (RLR LVII, 474).

En la tradició lexicogràfica des del Busa-N.: «*tonyina*, peix: thinnus; *tonyina* de un any: limaria, pelamis; *tonyina* petita: cordilla, scordula, cernua, auxuma», «*tonyina* de un any: pelamys, icis; *tonyina* de dos anys: córdyla; *tonyina* grossa: thynnus», OPoc (TbPu., 66). A Val.: «*tonyina*: atún», CRos; «*tonyina* sos noms: bull: ventre; *espinetes*: hueso del atún; *bocinalla*. los pedacitos pequeños que quedan del atún quando se corta; *ganyils*: pedazos de la cabeza d'l atún; *budelletts*: tripas; *brosa* o *mendruago*: desperdicios del atún; *hou*: huevo; *moixama*: atún magro seco al sol», Sanelo II, 51v1.

La forma *tonina* aviat degué desaparèixer, fins de Ross., car hi trobo ja la comuna en el S. XVII: en un doc. de Tuix es descriu una botiga «abondamment pourvue de toutes espèces de *saladures* («salaisons»), à savoir: '*tonyina*, marlussa y sarda', a. 1647 (Desplanque, *Archives de Thuir*, 77a). Avui és la forma del nom quasi pertot: fins a Eivissa («*tunyina*: atún») (Pérez Cabrero); *tuyina* anoto a Formentera (1963) i dels pescadors de l'illa de Cabrera (1969); *tuyina* a les Borges Blanques (BDLC VI, 52), i així recordo haver-ho sentit des del Coll de Balaguer, a Bna., Maresme etc.; també al Port de la Selva (1964), però a Roses usen una forma dissimilada *tuyinas* (1964), que des d'allà no sé que s'estengui gaire al Sud, però és de nou la de gran part de la costa valenciana: València, Albalada, Teulada (J. G. M., 1935).

És molt popular l'ús de *tonyina* per una 'mà de cops', 'lleya', *donar tonyina*, *atonyinar*, explicable pel fet que les tonyines s'han de rematar a cops, a l'ALMADRAVA, que de fet és l'explicació etimològica d'aquest mot en àrab. El mateix sentit té l'arag. *toñina* (Borao, Coll Altabàs) (erradament MLWagner, *Festschr. Jud* 1942, 546; res a veure amb el cast. *tullir*): «així sí --- torna may cap gitano / sortiu quan jo vos demano / y'ls hi deu una *tunyina*», Pitarra (*Venj. de la Tana, Gatades*, 449); igualment it. *far tonnina* 'atonyinar' (Migliorini, *ARom.* x, 302); amb dissim. tenen aquest significat l'ast. i salm. *tollina* («zurra, castigo de golpes», Rato), lleon. SE. *tolina* (RFE xv, 151), a l'ast. de Cabranes, o cast. de Galícia (*tolena*).

En el castellà comú ha dominat *atún*, forma rebuda de l'àr. -at-tún (at-tunn), per més que aquest provingui del gr.-ll. THUNNUS. Però la forma derivada en -INA té gran extensió hispànica, encara que a molts punts no sigui el nom corrent de la tonyina. Port. *toninha*, *toninho* designaren la tonyina jove o bacora, però també s'usen per a la tonyina en general; gall. *toñina* 'tonyina petita' segons Sarmiento, gall. NE. *tolina*.

A bastants llocs de les costes hispàniques s'ha tornat el nom del 'dofi': així *tonina* a Andalusia (Sarmiento); a la costa argentina de Mar del Plata (Miramar, Necochea, 1941-2), crec també a la de Xile (Quintero, 1943). Sembla que és amb aquest sentit que l'usa ja algun autor cast. del S. XVII: fent parlar als

atunes: «después nuestro gran capitán fué sobre las *toñinas* y las venció y puso bajo nuestro poderío --- teníamos sujetos muchos géneros de pescados ---» (2.ª part anònima del *Lazarillo*, Rivad. III, 104).

Eustasio Rivera (colomb.): «El transparente charco nos dejó ver un sumergido ejército de caimanes --- Veíase la traidora raya --- la anguila eléctrica --- la palometa --- que --- enturbia el agua para escaparse a las dentelladas de la *tonina* ---» (*La Vorágine*, p. 104), santand. «*tonino*: delfín, *tonina*» (GaLomas); ast. or. *tolina* «delfín comú» (Vigón); també deu significar 'dofi' a Biscaia, car Azkue (s. v. *ezpalarta*) usa *tonino* com a equivalent del fr. *dauphin*; i del mossàrab andalús degué passar al marroq. *tunina* (Lerchundi; Simonet s. v. *tún*).

Vegeu encara Hugo Schuchardt, *ZRPb.* xxxii, 86. *Toñina* en el *Libro de Cocina*, de Robert de Nola, deu ser manlleu del cat. *tonyina* de l'original del *Libre de Coc.* It. *tonnina* mena de *tonyina* (*Thynnus thunnina*) més petita que el *tonno* (*Thynnu vulgaris*); segons Prati ja es troba *tunnina* a Palerm el 1157.

DERIV.: *Tonyí* [1372-8]. *Tonyinada* [Lab.]. *Tonyinaire* o *tonyiner* [Belv.], val. *tolliner* (*Carrer de toliners* és dels de la vila de Torrent, 1962). *Tonyinera* 'xarxa de pescar tonyines' (BDC XIV, 65); *tonyineria* [Lab.]. *Tonyinola*. *Tonyinar* o més aviat *atonyinar* 'apallissar' [DAg.; DOrt.; d'ús general i ben arrelat en cat. central].

Tonaira 'almadrava', evident formació mossàrab, d'un derivat de THUNNUS: *THUNNARIA, també it. *tonnara* (ja ll. *tunnaria* a Palerm el 1137, Du C.), però és evident per la *j* que en català és independent, i ben cert tant o més antic que a Sicília, provinent de les almadraves de les costes tortosines, valencianes i balears, on les almadraves abunden més que enlloc, i des d'antic.

Figura ja a la Cròn. de Muntaner (fets de 1312): «que'l rei Robert s'aparellà de passar en Sicília, e'l senyor rey de Sicília, qui sabé açò e veia que galees del rei Robert li havien trencades les *tonaires* e preses llenys ---», § 256; «De qui fo la colpa? A mi no tany que encolpe negun --- mas pur la guerra tornà, així que les galees del rei Robert trencaren les *tonaires* de Sicília, e preseren llenys e barques de mercaderia ---», § 282 (Casac. VII, 32.17; VIII, 36.31). «Si vésseu los engins y los aparells que los pescadors de assí tenen per a pendre lo peix --- bolitgs --- tirs sabogals per als estanyis, tirs sabogals per al riu, *tonayres*, palangres per a reitgs ---», CDespuig, *Colloquis de Tortosa* (187.32).

Les formes dels dialectes italians corresponen a l'evolució de -ARIA en cada un d'ells: sic. i it. comú *tonnara*, venec. *tonera*, dalmàtic *tunara*, *tunera*, *tugnara* (Deavonić, *ARom.* XXI, 277), cap d'ells —és clar— no té -aira. La superioritat i fama major de les tonaires o almadraves catalanes, queda palesada pel fet que el llenguadocià i el provençal han manllevat la forma catalana, no pas cap de les italianes, ni tenen un descabdellament autòcton (que allà hauria estat -iero): Grau d'Agde *tonnairo* «rete per pescare i tonni» (ARohe,